

MAŽESNĖS LAIKO IR VEIKSLO GRAMĖS

PROGRESYVINĖS LAIKO FORMOS

Be perfekto sistemos formų veiksmažodis dar turi progresyvinės formos, sudarytas iš pagalbinio veiksmažodžio *būti* formų ir aktyvinio esamojo laiko dalyvio su priešdėliu *be-*. Šios formos nėra dažnos ir jos nesudaro tokios nuoseklios sistemos, kaip ankstesnumą žymintys laikai. Šiai progresyvinių laikų sistemai priskiriame:

- esamojo laiko formą:
[...] antri tvirtina atvirkščiai, kad šventų energijų dėka šie padarai jau yra bevirstą žmonėmis
Jurga Ivanauskaitė, 1997, DLKT
- būsimajo laiko formą:
Kai darbą jau bus bebaigia ar net pabaigę, kai jau, vieną akį primerkę, žiūrės į tą savo kūrinį, tik kyšt iš vieno žodžio klaida.
Henrikas Algis Čigriejus, 1995, DLKT

Progresyvinė būsimajo laiko forma, kaip ir kitos būsimajo laiko formos, gali turėti ir modalinę — tikimybės — reikšmę. Tokiais atvejais progresyvinė forma, atrodo, ne visada išlaiko savo progresyvinę funkciją, nes ji padaroma ir iš būsenos veiksmažodžių, kuriems šiaip nebūdingos progresyvinės formos, pvz., *būti, norėti, turėti*. Tuomet progresyvinės formos vartojimas gal tēra tam tikras būdas sujungti modalinę būsimajo laiko reikšmę su dabarties laiko referencija:

Nelyja, gražu, jau po pusiaudienio. Tai jie bus benorį pasidairyti, pasiklausti smagių vieversių.
Juozas Kralikauskas, 2002, DLKT

Progresyvinio esamojo laiko formų (*jie yra bevirstą*) nereikia painioti su miratyviniu esamuju laiku, kuris neturi pagalbinio veiksmažodžio *būti* (*jie bevirstą*).

Tradiciškai čia aptariamos konstrukcijos, kartu su avertyviniu būtuju laiku, apibūdinamos kaip „pradėtiniai laikai“. Šiam terminui, matyt, pradžių davė avertyvinio būtojo laiko apibūdinimas kaip „pradėtą, bet neužbaigtą veiksmą“ žyminčios formos. Progresyvinių laikų terminas tinkamesnis tuo, kad rodo kalbamųjų formų atitikimą kitų kalbų progresyvinėms formoms.

Be minėtų laiko formų, irealis taip pat turi progresyvinę atmainą:

Gera, kad tu senas. Būtum paskui tą mergaičiukę belakstą . . .
Juozas Aputis, 2004, DLKT

MIRATYVINIS ESAMASIS LAIKAS

Pagal kilmę su progresyvinėmis formomis susijęs yra miratyvinis (nuostabą reiškiantis) esamasis laikas. Jis susideda iš predikatiškai vartojamo aktyvinio esamojo laiko dalyvio su priešdėliu *be-*. Skirtingai nei aukščiau aptartos progresyvinės esamojo laiko formos, jis neturi pagalbinio veiksmažodžio. Miratyvinis esamasis laikas turi panašumų su evidencinėmis (netiesioginės nuosakos) formomis, kurios taip pat remiasi predikatiškai vartojamais dalyviais ir gali turėti

miratyvinę reikšmę, tačiau nuo jų skiriasi nuosekliu priešdėlio *be-* vartojimu, kuris šiaip nėra evidencinėms formoms būdingas.

*Eidama skyriaus koridoriumi gydytojų kabineto link nejučia dirstelėjau pro praviras 5-osios palatos duris ir netekau amo. Žiūriu, mano vyras ten **begulįs**.*

Lietuvos rytas, 2001, DLKT

Miratyvinis esamasis laikas neturi būsimojo ir būtojo laiko atitikmenų.

Pasakojamuosiuose tekstuose netikėtus įvykius žymintis miratyvinis esamasis laikas įterpiamas tarp būtojo laiko formų:

*Priešais **beeinąs** pats didžiausias to laiko poetas. Jis buvo gerai nusiteikęs*

Juozas Aputis, 2004, DLKT

Retkarčiais pasitaiko miratyvinis perfektas:

*Ir motina **besanti** jau atsikėlusi, besėdinti virtuvėj prie lango ir bežiūrinti į siaučiančią pūgą.*

Romualdas Granauskas, 2006, DLKT

AVERTYVINIS BŪTASIS LAIKAS

Ši forma yra aukščiau minėtų progresyvinių laikų formų būtojo laiko atitikmuo. Tačiau ji, nors ir gali turėti grynai progresyvinę funkciją, dažniau žymi praeityje pradėtą procesą, kuris buvo pertrauktas ir nepasiekė pabaigos, arba įvykį, kuris buvo planuojamas,... bet neįvykdytas. Tokio tipo formos vadinamos avertyvinėmis.

*Barzdočius jau **buvo beiseinąs**, bet atsiminęs sugrįžo, nukabino nuo vinies pjautuvą, suėmė į ranką, bet ore sau prie kaklo jo nemostelėjo.*

Juozas Aputis, 2004, DLKT

*Pats įvykis vaizduojamas realiai: užpuolė nužudė Maratą, kai jis **buvo bepasirašęs** įteiktą petiją.*

Sigutė Imbrasaitė, 2001, DLKT

PRAEITIES SLINKTIES KONSTRUKCIJA SU *būti* IR BENDRATIMI

Ši konstrukcija susideda iš veiksmažodžio *būti* būtojo laiko formos ir bendraties. Ji žymi praeityje lokalizuotus dvikrypčius slinkties įvykius, kurių tikslą perteikia į konstrukcijos sudėtį įeinanti bendratis.

*Buvome **grybauti** ir radome labai daug kelmų.*

Tavo vaikas, 2004, DLKT

Ši konstrukcija apibūdina situaciją, kuroje subjektas iš įprastos (numanomos) buvimo vietos išvyko arba buvo išvykęs tam tikru tikslu. Subjekto buvimo vietos kalbėjimo momentu konstrukcija griežtai nenusako: jis gali būti grįžęs, arba nuvažiavęs kur nors toliau, arba jo buvimo vieta gali būti nežinoma; numanoma interpretacija tokia, kad subjektas nebėra toje vietoje, į kurią buvo išvykęs. Paprastai į slinkties įvykį žiūrima holistiškai, kaip į visumą, bet taip pat (pvz., šalutiniuose laiko sakiniuose) dėmesys sutelkiamas į tai, kas vyko slinkties tikslo vietoje:

O kai buvome skiepytis pas gydytoją ir Majus iš skausmo pravirko, taip ir norėjosi pašokti nuo kėdės ir surikti [...]

ieva.lt, ItTenTen

PROKSIMATYVINĖ KONSTRUKCIJA SU *baigti*

Veiksmažodis *baigti* gali būti vartojamas kaip fazinis veiksmažodis, prisijungiantis komplementinius sakinius su eigos veiksmo veiksmažodžių bendratimis; jis tuomet žymi baigiamąjį proceso, veiklos ir pan. fazę. Su įvykio veiksmo bendratimis veiksmažodžio *baigti* esamojo (rečiau būtojo) laiko formos sudaro proksimatyvinę konstrukciją, žyminčią artėjimą prie inkrementinio proceso pabaigos taško, kuriame turi atsirasti nauja būseną; inkrementinis procesas yra suponuojamas, o bendratis žymi būsenos pakeitimą ir naujos situacijos atsiradimą:

*Kodėl man ėmė mausti vieną ranką ir koją? Kodėl aš viena puse **baigiu apžlibti**, o kita **apkursti**?*

Kazys Saja, 1999, DLKT

Proksimatyvinė konstrukcija taip pat vartojama su dviveiksliais veiksmažodžiais tokiais kaip *suprasti* 'turėti suvokimą' (būsena) ir 'įgyti suvokimą' (būsenos pradžia); konstrukcija su *baigti* tuomet pasirenka ingresyvinę (būsenos pradžios) reikšmę ir konstrukcija yra proksimatyvinė:

*Atrodo, visi **baigia suprasti**, kad nereikia statyti didelių pastatų pačiame Senamiestyje.*

Atgimimas, 2008, DLKT

Proksimatyvinė konstrukcija turi ir būtojo laiko atmainą:

*Buvo sukritęs nuo klaidios ligos, kuri rasi jau **baigė nuvaryti** jį į kapus.*

Ričardas Gavelis, 1997, DLKT